

12. ledna – 2. dubna 2023
vernisaž ve středu
11. ledna v 17.00

Michail Fjodorovič Šemjakin, *Podobizna slečny Markéty Friedlové*, 1911, olej na plátně, 95 × 74 cm, Galerie výtvarného umění v Ostravě

„Dosti děl Šemjakinových je roztroušeno po soukromých sbírkách pražských...“¹

Ostravská galerie vlastní pozoruhodný obraz *Podobizna slečny Markéty Friedlové*. Mladou ženu zářící krásou a štěstím ještě před sňatkem s významným českým hudebníkem Jiřím Heroldem v roce 1911 zachytil ruský malíř Michail Šemjakin. Proč si ji vybral za model a jaký rodinný příběh stojí v pozadí této výjimečné práce?

V ruském impériu žilo v 19. století hodně cizinců, včetně početné skupiny Čechů. Značnou část z nich tvořili čeští hudebníci působící zejména ve velkých městech. Za všechny jmenujme houslistu světového renomé Ferdinanda Lauba, který v letech 1859 a 1964 s velkým úspěchem v Rusku vystupoval.² Významný ruský klavírista a dirigent Nikolaj Gri-

peni špičkovými hudebníky a ponoření do hudebního i výtvarného umění.

Šemjakinovu tvorbu ovlivnila řada výtvarných autorit. Obdivoval představitele mnichovské školy Franze von Lenbacha,⁶ ale později jej silně zasáhl i Pablo Picasso. Z Rusů na něj měli velký vliv Ilja Repin, Valentin Serov a Konstantin Korovin.⁷ Na nespočet ruských malířů včetně Šemjakina zapůsobil v 90. letech dílo švédského malíře Andree Zorna.⁸ Zorn maloval širokým štětcem pouze třemi barvami – černí, bělobou a umbrou pálenou. Tento způsob barevně ztlumené a vysoce dynamické malby se na přelomu 19. a 20. století stal na ruské výtvarné scéně doslova módou. Pro charakteristiku Šemjakinovy palety z té doby se v odborné literatuře používá označení „bescvětka“ („nebarevnost“), které používal i on sám; případně „trjočcvětka“ („trojbarevnost“).⁹ Někdy k této kombinaci připojoval několik tahů modrou či červenou, ovšem vždy velmi zdrženlivě.

Na začátku 20. století se Šemjakinovi podařilo díky rodinným kontaktům a vlastní zvědavosti

gorjevič Rubinštejn, jenž stál u zrodu Moskevské hudební akademie, poté navštívil Čechy a Lauba přesvědčil, aby do Ruska přesídlit natrvalo.³ Od roku 1866 tak Laub na této škole vyučoval hru na housle. Jeho asistentem se stal další vynikající český houslista Jan Hřímálý (1844–1915), který si vzal za manželku Laubovu starší dceru Isabellu a později po něm houslové oddělení převzal.⁴

V Moskvě se z Hřímálého stal Ivan Vojtěchovič Gržimali. S rodinou bydlel v pohodlném bytě v těsné blízkosti hudební akademie.⁵ Jedna z jeho dcer Ludmila (Ljudmila Ivanovna Gržimali) se rozhodla věnovat se výtvarnému umění. Na Moskevském malířském učilišti našla i svou životní lásku, malíře Michaila Fjodoroviče Šemjakina (1875–1944), za nějž se v roce 1900 provdala. Po svatbě žili v moskevském bytě Hřímálých, obklo-

a otevřenosti vstoupit také do českého výtvarného světa.¹⁰ Spolu s manželkou, dětmi a tchánem v letech 1906 až zhruba 1914 pravidelně navštěvoval Čechy, tvořil zde a stýkal se s českými umělci. Některé z těchto pobytů byly kratší, jiné však zřejmě trvaly skoro rok. Vyplývá to mimo jiné z dobového textu Vratislava Friedla, bratra portrétované: „Když jsem posledně navštívil M. F. Šemjakina v Dobřichovicích, kam již na třetí rok z Moskvy na léto s rodinou jezdí, bavě se v prázdných chvílích náruživě lovením ryb na Berounce. Projevil svojí roztomile lámanou češtinou přání trvale se usaditi v Praze.“¹¹ Pronajímal si byt v Nerudově ulici, kde nejspíše provozoval výtvarnou školu; zde například učil i všestranně nadanou českou herečku, spisovatelku a překladatelku Evu Vrchlickou.¹² Vratislav Friedl zmiňuje, že „několikrát maloval Jaroslava Vrchlického, jehož si nesmírně užíval“.¹³ V Praze byl také v kontaktu s řadou českých výtvarníků – Karlem Myslbekem, Maxem Švabinským nebo Milošem Jiránkem¹⁴ a dokonce vystavoval na výročních výstavách Mánesa jako

host, a sice na jaře 1906, na přelomu let 1906 a 1907 a v roce 1908.

Ale nyní již k našemu obrazu. Dušan Konečný, který se Šemjakinovým dílem jako první u nás z umělecko-historického hlediska zabýval a v 50. letech mu věnoval dvě stati, ho charakterizoval slovy, že patří k „nejlepším malířovým ženským portrétům vůbec. [...] Je namalován s jistotou a artistní lehkostí. Tři Šemjakinovy „základní“ barvy jsou uvedeny do jasného souzvuku, v němž vyniká hlavně zlaté pozadí a černý šat. Ohnivě zlatý vlas vytváří na jasně zlatém pozadí dojem svatozáře z ruských ikon. Kontrast černé a zlaté barvy a vypjatá, téměř hrdě vznešená póza modelu zesilují dojem ikony.“¹⁵ Markéta Heroldová, roz. Friedlová (1881–1968),¹⁶ jejíž portrét je zde takto emphaticky popsán, pocházela z kulturně založené, vzdělané a zámožné rakovnické rodiny lékaře Ferdinanda Friedla, v letech 1917 až 1923 ředitele Všeobecné fakultní nemocnice v Praze.¹⁷ Měla tři sourozence. Již zmíněný bratr Vratislav byl vzděláním právníka a zároveň působil jako umělecký kritik a publicista.¹⁸ Spolu se sestrou

Markéta Heroldová, roz. Friedlová

Dvě fotografie rodiny Jiřího Herolda, první datovaná 23. 7. 1916, druhá 28. 7. 1921

Michail Fjodorovič Šemjakin, *České kvarteto*, 1912, olej na plátně, 52 × 65 cm, Muzeum P. I. Čajkovského, Klin

České kvarteto

Ludmilou podnikly cestu do Ruska, kde se Markéta seznámila s Jiřím Heroldem (1875–1934), dalším významným českým hudebníkem, violistou, houslistou a hudebním pedagogem, jenž od roku 1906 působil v Českém kvartetu.¹⁹ Herold se stal jejím osudovým mužem a krátce po seznámení v roce 1911 uzavřeli sňatek. Ze šťastného manželství se narodili tři synové: Jiří (1913), Jan (1915) a Aurel (1920).

Mimochodem Šemjakin zachytil České kvarteto ve složení Karel Hoffmann, Josef Suk, Hanuš Wihan a Jiří Herold na stejnojmenném obraze (Muzeum P. I. Čajkovského, Klin), který měl vzniknout v roce 1912 během jeho hostování v Rusku.²⁰ Obrazy *České kvarteto* a *Podobizna Markéty Friedlové* tak dělí nevelký časový odstup. Oba jsou vytvořeny ve stejně úsporné barevnosti, ale s použitím žluté, evokující zlato. Je zde patrný vliv Picassových kubistických obrazů, jež v té době byly stále ještě horkou novinkou.²¹ Šemjakina kubismus zaujal, a přestože zůstal u realistického podání, osvojil si z něj lomené linie a zjednodušující tvary, prostu-

pující skrze složitou harmonii černých a zlatých odstínů. V portrétu Markéty Friedlové je ale tento vliv patrný méně; Šemjakin se především soustředil na vystižení půvabů portrétované, její jemnosti a ušlechtilosti, což by v kubistické stylizaci bylo obtížné vyjádřit. Určitá modernistická stylizace je nicméně přítomna i zde.

Šemjakin se v Čechách nakonec neusadil a v Rusku navzdory všem politickým událostem a změnám politických režimů spolu s rodinou prožil naplněný tvůrčí život. Přestože jeho dílo bývá nejčastěji spojováno s impresionismem, připomeňme si výrok proslulého představitele ruské avantgardy, básníka Vladimíra Majakovského, citlivého ke všemu novému a progresivnímu. V roce 1927 k Šemjakinovi lapidárně pronesl: „*Vy – realista – impresionista – kubista.*“²² Lépe umění tohoto malíře dodnes nikdo nezhodnotil.

Julie Jančárková

1 Friedl 1909, s. 345.

2 Např., Серапионова 2021, s. 180–181.

3 Viz Михаил Шемякин 2017, s. 69–74.

4 Михаил Шемякин 2017, s. 74.

5 Михаил Шемякин 2017, s. 74.

6 Михаил Шемякин 2017, s. 155.

7 Михаил Шемякин 2017, s. 67, 155.

8 Zorn během návštěvy Moskvy vytvořil portrét průmyslníka a mecenáše umění Savvy Ivanoviče Mamontova. Podrobněji k této návštěvě a k jeho vlivu na ruské umění viz Шемякин 2017, s. 149.

9 K tomu např. Михаил Шемякин 2017, s. 158.

10 Působení Šemjakina v Čechách podrobně popsali Vratislav Friedl a Dušan Konečný; viz Friedl 1909, Konečný 1959 a, Konečný 1959b. Oba autoři se s ním a jeho rodinou osobně znali. Dalším zajímavým zdrojem informací jsou Šemjakinovy vzpomínky na otce, jež do češtiny přeložil Dušan Konečný; viz Šemjakin 1959.

11 Friedl 1909, s. 345.

12 Konečný 1959b, s. 410.

13 Friedl 1909, s. 345.

14 Konečný 1959b, s. 410.

15 Konečný 1959b, s. 414.

16 K její osobnosti viz Národní archiv ČR, f. Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna 1921–1930, k. 1018, H 1288/9 Heroldová.

17 Bažantová 2021, s. 108.

18 Národní archiv ČR, f. Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna 1931–1940, k. 5876, F 1626/2 Friedl.

19 Za údaj děkuji vnučce Markéty Heroldové, paní Janě Markétě Holubové.

20 Шемякин 2017, s. 49.

21 Dochovala se historka, že si Šemjakin jeho obrazy prohlížel ve společnosti Repina, jehož prý děsily, neboť mu připomínaly rakve. Шемякин 1949, s. 259.

22 Cit. dle Шемякин 2017, s. 151.

Literatura:

Михаил Шемякин 2017 – Михаил Шемякин. *Совсем другой художник: каталог выставки*, Москва, Музей русского импрессионизма 2017.

Серапионова 2021 – Е. П. Серапионова, *Чехи и словаки в Российской империи (последняя треть XIX – начало XX вв.)*. Москва, Институт славяноведения РАН 2021.

Шемякин 1949 – М. Ф. Шемякин, Некоторые эпизоды из моих встреч с Репиным, in: И. Э. Грабарь, И. С. Зильберштейн (авт., ред.), *Художественное наследие. Репин*, т. 2. Москва–Ленинград 1949, s. 257–260.

Bažantová 2021 – N. Bažantová, *Psychoanalýza literatury Nikolaje Jevgrafoviče Osipova*, in: H. Nykl (ed.), *Instituce a osobnosti ruské meziválečné emigrace v Československu*. Karolinum, Praha 2021, s. 105–116.

Friedl 1909 – Tristan (S. V. Friedl), M. F. Šemjakin, *Zlatá Praha*, roč. 26, 1909, č. 29, s. 344–345.

Konečný 1959a – D. Konečný, Ruský „Mánesák“, *Výtvarná práce*, roč. 7, 1959, č. 23/24, s. 16.

Konečný 1959b – D. Konečný, Předvižník M. F. Šemjakin a Praha, *Umění*, roč. 7, 1959, č. 4, s. 408–414.

Šemjakin 1959 – M. F. Šemjakin, přel. D. Konečný, *Dějiny a současnost*, 1959, č. 3, s. 18–20.

Markéta Heroldová s rodinou, v pozadí její podobizna

Za poskytnutí rodinných fotografií děkujeme vnučce Markéty Heroldové, paní Janě Markétě Holubové.

Michail Šemjakin, Podobizna slečny Markéty Friedlové, 1911

GAVU – Opus magnum

12. 1. – 2. 4. 2023

Otevírací doba: út–ne, 10.00–17.00

Kurátorka Julie Jančárková

Galerie výtvarného umění v Chebu

příspěvková organizace

Karlovarského kraje

náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16,

350 02 Cheb

T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163

info@gavu.cz, www.gavu.cz

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR. V roce 2023 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text Julie Jančárkové, grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 500 ks.